מעשה רוקח על המשנה — חגיגה

מסכתא זו היא סיום סדר מועד כפי סדר הרמב"ם ויש בה ג' פרקים, והתחלת אותיות הא"ח וסופי אותיות תנ"ה – כל זה צריך טעם. וגם מה שסידר ריש פרק ב' (משנה חגיגה ב:א) "אין דורשין במעשה בראשית ובמעשה מרכבה" – לכאורה אין לו ענין כלל במסכת זו.

וכדי שנבא לביאור נקדים הא דאיתא בגמרא (דף ג.) "דרש רבא מאי דכתיב מה יפו פעמים בנעלים בת נדיב, כמה נאין רגליהן של ישראל בשעה שעולין לרגל, בת נדיב - בתו של אברהם אבינו שנקרא נדיב וכו'". וכתב מהרש"א הא דקראן "בת נדיב - בת אברהם אבינו", והלא המה בת שלשת אבות – אלא לפי שאברהם היה הראשון שהיה עולה לירושלים כמו שפרש"י בפסוק "הלוך ונסוע הנגבה - לצד ירושלים", וגם הקריב שם עולה ראיה בעקידה, לכך קורא אותן בשעת עלייתן לרגל "בת נדיב".

ולזה תמצא דבר נפלא, שעיקר מסכת זו מדבר בעלייתן לרגל ג' פעמים בשנה ולכך סידר במסכתא זו ג' פרקים, וגם כנגד ג' קרבנות שחייבין בעלייתן – ראיה חגיגה שמחה. ולכן תמצא שהתחלת האותיות וסופי האותיות עולים במכוון כמנין בת נדיב עם הכולל.

ולהעמיק הענין יותר, שכבר כתבנו כמה פעמים שסוד ג' רגלים המה כנגד ג' אבות; פסח נגד אברהם, שבועות נגד יצחק, סוכות נגד יעקב. וראשי תיבות מן ג' אבות אי"י עולה מנין שם אהי"ה. ולכן בכל רגל המה יחודים שמות הקדושים הוי"ה אהי"ה. ומילת רגל עולה כמנין הויה אהי"ה מילוי יודין – ע"ב קס"א כידוע. וג' רגלים המה כנגד ג' מילואי אהי"ה – קס"א קנ"א קמ"ג – העולים תנ"ה. וגם כתבנו שראשי תיבות מן י"ג מדות הרחמים עולים תנ"ה. וסוד הרגלים לעורר י"ג מכילין דרחמי. ולכן המנהג שבכל רגל אומרים בשעת הוצאת ספר תורה שלש עשרה מדות הרחמים.

וכל זה רימז רבינו הקדוש במסכתא זו שסידר ג' פרקים נגד ג' מילואי אהיה. וראשי אותיות עולים י"ד כנגד ד' אותיות אהיה פשוט ונגד י' אותיות מילוי; שבכל מילוי יש יו"ד אותיות. וסופי האותיות העמיד תנ"ה במכוון כמנין כל שלשה מילואים וכמנין הראשי תיבות של י"ג מכילין דרחמי.

ולזה נקראו ישראל בת נדיב שב' תיבות אלו עולים תנ"ה, וי"ג יתירים כנגד י"ג מכילין דרחמי. כל זה היו מעוררין בעלייתן לרגל ג' פעמים בשנה. ולזה תמצא שראשי תיבות מן ג' רגלים – פ'סחים ש'בועת ס'וכות עולים ת"מ, ועם ט"ו אותיות שבהן עולה הכל תנ"ה. ולכן תמצא שראשי תיבות מן ג' קרבנות שהביאו בכל רגל ר'איה ח'גיגה ש'מחה עולה במכוון כמנין מבת נדיב. דוק בכל זה ויונעם לך מאוד.

ובזה נבא לביאור המשנה (משנה חגיגה א:ב) "בית שמאי אומרים הראיה שתי כסף והחגיגה מעה כסף. ובית הלל אומרים הראיה מעה כסף והחגיגה שתי כסף". וצריך להבין במאי קמפלגי מלבד הטעמים הנאמרים בזה בגמרא.

ונלע"ד כך, דכולהו סבירא להו שהנך ג' קרבנות – ראיה חגיגה שמחה – המה נגד ג' אבות. אך בהא קמפלגי, דבית שמאי סבירא להו הראיה הוא נגד יצחק שהוא היה עולת ראיה והחגיגה נגד אברהם אבינו. ורמז לדבר שב' תיבות אלו אברהם אבינו במספר קטן עולים כ"ט כמנין חגיגה במכוון. ולכן סבירא להו החגיגה מעה כסף והראיה שתי כסף, שידוע שתיבת "כסף" קאי על הצדיקים כמבואר בפרק גיד הנשה ובכמה דוכתי, לכן החגיגה שהיא נגד אברהם ובימיו לא היה צדיק יותר, אחד היה אברהם, לכך הקרבן שהוא כנגדו במעה אחד. "והראיה", שהוא כנגד יצחק שאו היה שני צדיקים, "בשתי כסף".

וב"ה סבירא להו איפכא – הראיה נגד אברהם שהוא הקריב את יצחק בנו לעולה ועיקר המצוה תלויה בו כמו שמבואר בפסוק "והאלהים ניסה את אברהם", ועיין שם בזוהר. והחגיגה נגד יצחק דידוע שאברהם הוא מדת חסד בלי שום תערובת דין, ויצחק הוא דין בלי חסד, וזה היה סוד עקידה, לאכללא אשא במיא ומיא באשא, כמבואר בזוהר. וכבר כתבתי כמה פעמים שתיבת חג הוא נוטריקון - ח"סד ג"בורה. נמצא שקרבן חגיגה שהוא מקרא "וחגותם אותו חג" הוא כנגד יצחק, שאו היו חסד וגבורה, אבל באברהם לא היה אלא חסד לחוד. והלכה כבית הלל שדבריהם המה על פי הסוד ולכן הראיה מעה כסף והחגיגה שתי כסף.

ושלמי שמחה המה נגד יעקב אבינו. ורחל ולאה שתיהן נקראו "שמחה". לאה בסוד "אם הבנים שמחה", והיינו בינה כידוע. ורחל היא מלכות גם כן נקראת "שמחה" בסוד "כי בשמחה תצאו" (ישעיהו נה, יב) כידוע. ויעקב הוא המייחד לשתיהן. ולכן שלמי שמחה המה נגד יעקב. ובזה נפתח לנו שערי אורה ליתן טעם נכון על סופי האותיות העולים תנ"ה, ועם הכולל כמנין יעקב רחל לאה במכוון.

ובזה נבא לביאור המשנה (משנה חגיגה ב:א) "אין דורשין בעריות בשלשה", ואוקימנא בגמרא בסתרי עריות וכו', "ולא במעשה בראשית בשנים ולא במרכבה ביחיד וכו'". וכבר כתבתי שלכאורה אין למשנה זו שום שייכות למסכת זו. וגם למה התחיל בעריות תחלה, היה לו למיתני מעשה בראשית ומעשה מרכבה ואח"כ עריות מאחר שהוזכר סוף פרק שלמעלה.

לכן נלע"ד שדברים אלו המה עיקר המסכת וקאי אפרק שלמעלה ושם מבואר שלשה קרבנות שמביאין ברגל – עולת ראיה וחגיגה ושמחה. וכתבנו שהמה כנגד ג' אבות. ובמה דסיים פתח כאן.

שלמי שמחה המה כנגד יעקב שנשא שתי אחיות רחל ולאה. לכאורה שמחה זו מה עושה, הלא האבות קיימו כל התורה והוא לקח ב' אחיות שעתיד התורה לאוסרן. אך הבאים בסוד ה' בזוהר ובספרי המקובלים מבואר שסוד זיוג יעקב עם לאה ורחל הוא קיום כל עולמות עילאין ותתאין, ורוב חכמת הקבלה הולך בסוד זה, ולכך קאמר התנא שמא תרצה לדרוש ברבים סוד זה – לזה אשמועינן "אין דורשין בעריות", והיינו סתרי עריות ממש וכמ"ש מהרש"א בח"א, "בשלשה", היינו סוד יעקב עם לאה ורחל. או יעקב בעצמו הוא כלול בשלשה, שהוא כולל חסד דין ורחמים שהם סוד ג' אבות. וזה הסוד "תתן אמת ליעקב", שחסד דין ורחמים עם הכולל בגימטריא אמת. נמצא שיעקב כלול בשלשה. ולכן תמצא שתיבת בשלשה עם הכולל עולה במכוון אברהם יצחק יעקב, ולכך אשמועינן התנא אין דורשין בסתרי עריות אפילו בסוד זה שהיא לכאורה להצדיק את הצדיק יעקב אבינו ולאה ורחל, אפילו הכי אין דורשין ברבים, ומכל שכן שארי סתרי עריות שאין דורשין בהם.

והואיל ואתא לידינו ענין יעקב עם רחל ולאה, אכתוב לפניך דבר הגון בפסוקים פרשת וישלח (בראשית לב, ז-ט) "וישבו המלאכים אל יעקב לאמר באנו אל אחיך אל עשו וגם הולך לקראתך וארבע מאות איש עמו ויירא יעקב מאוד ויצר לו ויחץ את העם אשר אתו וכו' לשני מחמות ויאמר אם יבא עשו אל המחנה

האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה".

והרבה דקדוקים יש במקראי קודש אלו.

ואמרתי על פי נגלה הענין כך, דפסוק מלא "אם בחקתי תלכו וגו' ורדפו מכם חמשה מאה ומאה מכם רבבה ירדופו" (ויקרא כו, ח), וכתב רש"י "וכי כך הוא החשבון וכו' אלא אינו דומה מועטין העושין את התורה למרובין העושין את התורה", כי מלחמות ישראל אינם בחרב ובחנית רק בתורה ובמצות.

והנה בפסוק זה יש לומר ב' פירושים, דלפי החשבון "ומאה מכם רבבה ירדופו" – נמצא כל אחד מישראל רודף מאה. ויש לומר שמעלה זו אין להם רק כשהם מאה ביחד כמשמעות הפסוק אבל כשהם פחות ממאה אין להם מעלה זו רק כפי רישא דקרא ורדפו חמשה מאה, שכל חמשה מכם רודפי מאה, אך כשהן מאה ביחד אז יש להם מעלה ומאה מכם רבבה ירדופו. או יש לומר פירוש הפסוק "ורדפו מכם חמשה מאה", וכשהן יותר מחמשה – כל אחד רודף מאה, לפי ערך "ומאה מכם רבבה ירדופו", שמגיע לכל אחד מאה.

ובזה יבואר הכל, דודאי אם היה מלחמות ישראל על ידי כלי זיין לא היו נחשבין אלא אנשים גדולים היוצאים בצבא אבל לא נשים וקטנים שאינם יוצאים לצבא, אבל באמת מלחמות ישראל אינם אלא בתורה ובמצות, אם כן גם נשים צדקניות וקטנים שאין להם חטא כולם נחשבים במנין. וכאן היה יעקב אבינו וד' נשיו ואחד עשר ילדיו כולם צדיקים וצדקניות. הרי ט"ז. ואם נחשב את דינה הרי י"ז. ועשו היה בא עם ארבע מאות איש.

וכפי רישא דקרא "ורדפו מכם חמשה מאה" – כל חמשה מכם ירדפו מאה ולא יותר, לזה היה מתירא מאוד שאין לו אנשים עם הכל שיוכלו לעמוד נגד ת' איש, שעל כל פנים צריך להיות כנגדם עשרים. וכאן לא היו בין הכל אלא י"ז ולא יותר. ושמא יתגבר עשו ות' איש עליהן.

מה עשה בחכמתו? חילק הכל לשתי מחנות והיינו כפירוש הזוהר - את השפחות וילדיהן ראשונה - מחנה אחת, והמה ששה. ולאה וילדיה עם רחל ויוסף מחנה שניה. והמה עשרה. ועם דינה הרי י"א. וכשיראה עשו שיעקב בא עם שתי מחנות מסתמא יחלק גם הוא העם שלו לשני מחנות להעמיד אותם מחנה מול מחנה כדרך המלחמה, ואז יהיה בכל מחנה של עשו מאתיים איש ואז היה בטוח שמחנה שניה ודאי תהיה לפליטה שיש בהם עשרה ויותר וכל חמשה מהם ירדפו מאה ובודאי יתגברו על מאתים שכנגדם.

אכן מחנה ראשונה היא בספק אם פירוש הפסוק הוא שעד מאה אין להם מעלה רק לפי ערך חמשה למאה כמו רישא דקרא, אם כן הם בספק שהרי אין כאן רק ששה. ואף אם הוא יצטרף עמהן הרי כאן שבעה. ושמא אינם יכולים להתגבר נגד מאתיים איש שכנגדם. אבל אם פירוש הפסוק הוא מחמשה ולמעלה כל אחד רודף מאה כפי ערך סיפא דקרא, ומאה מכם רבבה ירדופו – אז גם המחנה ראשונה תהיה לפליטה שהרי יש בהם ששה ומכל שכן שגם הוא יצטרף עמהם, דמחנה שניה אינה צריכה אליו, שכחה גדול שיש בהם עשרה ויותר.

ובזה מדויק היטב – "אם יבא עשו על המחנה האחת והכהו", שהדבר הוא בספק מכח פירוש המקרא, "והיה המחנה הנשאר לפליטה" ודאי. אבל אם היו הכל במחנה אחת ואז גם עשו ישאר במחנה אחת ואז יהיו ת' איש ביחד נגד שבעה עשר שלו, והמה כולם בספק דילמא פירוש הפסוק הוא שכל חמשה רק מאה ירדופו ולא יותר. ודוק היטב ויונעם לך, ואין להאריך כאן יותר.

ונחזוק לכוונת המשנה (משנה חגיגה ב:א) "אין דורשין במעשה בראשית בשנים ולא במרכבה ביחיד", דמקצת מפרשים כתבו בהא דרומיא דקראי "בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ", הרי דקאמר שם 'אלהים' וגם מקדים שמים לארץ, ובקרא אחר אומר "ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים", הרי דקאמר ב' שמות וגם מקדים ארץ לשמים. ומישבים כך, דבאמת השמים והמלאכים נבראו במדת הדין ולכך קאמר בקרא קמא שם אלהים לבד, וסמיך ליה "את השמים", אבל ארץ ויושביה נבראו בשיתוף חסד וגבורה, לזה קאמר בקרא שני ב' שמות "ה' אלהים" וסמיך ליה "ארץ".

אבל התנא דמתניתין ימאן בזה דאם כן אתה מטיל קנאה במעשה בראשית, אלא שניהם כאחד נבראו במידת אברהם והיינו "בהבראם - באברהם", והיינו כפי מדתו שהיה אחר עקידה שהיה כלול שמאלא בימינא. ולזה קאמר התנא "אין דורשין במעשה בראשית בשנים" - לומר שחלוקין הן שמים מן ארץ. וזהו גם כן כונת הגמרא "מאי שמים? שם מים. במתניתא תנא אש ומים וכו'". והמתניתא לא פליג עם פירוש "שם מים" רק מפרש כונתו שגם השמים נבראו בחסד וגבורה והיינו אש ומים, אך העיקר היה מים היינו חסד ואש נכלל בו, לכך תיבת "אש" אינה בשלמות ותיבת "מים" הוא בשלמות.

"ולא במרכבה ביחיד" – מרמז התנא שכל אחד מהאבות הוא כמו מרכבה שלימה. ורמז לדבר במה שהתחלתי שישראל נקראו "בת נדיב" - בתו של אברהם אבינו שנקרא 'נדיב'. ומצאתי כתוב שבתיבת נדיב מרומז ד' חיות של המרכבה. אות נ' הוא נשר. אות ד' הוא שני מן אדם. ואות י' הוא אות ג' מן אריה. ואות ב' הוא אות רביעי מן כרוב. נמצא שאברהם לבדו היה מרכבה שלימה. וכן יצחק ויעקב.

וגם נלע"ד טעם נכון שאברהם אבינו נקרא "נדיב" על שם נדיבותו שיושב על פתחו של גיהנם ומציל את ישראל משם. ולזה תמצא שאברהם אבינו עם הכולל הוא בגימטריא מכוון מציל מגיהנם. ועולה מנין שי"ח והיינו כמנין שדי עם האותיות והכולל. והיינו למי ששמר ברית קודש ובזה נשלם שם שדי באדם כידוע. והברית הוא חותם של ישראל, לכך סידר רבינו הקדוש בסוף מסכת זו האותיות תנ"ה שהמה בגימטריא חותם עם הכולל.

ובזה מבואר מאוד סיום המסכת בגמרא בזה המאמר (דף כו.) "פושעי ישראל אין אור של גיהנם שולטת בהן ק"ו ממזבח הזהב וכו'", ודלא תיקשי שתי המימרות אהדדי, דלפני זה קאמר דוקא תלמידי חכמים אין אור של גיהנם שולטת בהן – נלע"ד ליישב על פי פשוטה דבזמן שבית המקדש קיים והיו כל ישראל עולין לרגל, היו מצות אלו מגין עליהן וזכותו של אברהם אבינו שהיו כולם ניצולים מגיהנם. וראיה לדבר שמביא ק"ו ממזבח הזהב, ודיו לבא מן הדין להיות כנדון – דוקא בזמן שמזבח הזהב קיים. אבל בזמן שאין בה"מ קיים – דוקא תלמידי חכמים אין אור של גיהנם שולטת בהן.נמצא שסוף המסכת נקשר היטב בתחלת המסכת.

וה' ברחמיו יזכנו לקיים מצות ראיה שלשה פעמים בשנה בבית מקדשינו במהרה בימינו אמן.